

kvinder, hvis selvforståelse er brudt sammen, og som lever i angst og personlig degradering, henvist til primitive kropslige udtryk. Også i disse romaner befinder fortælleren sig uden for tekstens personer. Hieronimus fører patriarkatets tale og Else naturalismens, den oprørske kunstners, og omkring dem ses kvindelivets muligheder: moderligheden eller galskaben. Skrams roman viser, at et sted herimellem findes den nye kvindelighed, hendes heltinder søger. Nærmere kan hun ikke komme den, og alligevel er det meget nærmere end Else selv kommer den. Hun opgiver nemlig overhovedet at male både de modderlige og de gale kvinder. I stedet vil hun skrive en debatbog om Hieronimus. Således ender Else med at søge tilbage til sin kvinderolle og sin sociale gruppe, de radikale naturalister. Men Skram fortsatte med at udforske kvinderollens sammenbrud. I *Sommer* siger kvinden: »Jaja, i Guds Navn, Farvel min elskede, min eneste. Jeg véd nu kun ét, og det er, at Livet er tusen Gange værre end Døden!«. »Din paraply«, svarede han. »Glem dog ikke den«.

Selv om Skram personligt var dybt forankret i den romantiske kvindelighed og fastholdt den som et ideal, hvilket f.eks. er tydeligt i den sent skrevne *Julehelg* (1900), så bandt hun ikke sin synsvinkel til den. Hendes heltinder får tværtimod karakter som medlemmer af en sammenhængende social struktur under forvandling. Derfor viser hendes forfatterskab ud over heltindernes elendighed og frem mod en ny tid.

Marie-Louise Svane

Hvor fører sporene hen?

En diskussion af *Kvindespor i videnskaben*. Rapport fra et tværfagligt nordisk seminar om kvindevidenskab, redigeret af Mette Bryld og Nina Lykke, Odense universitetsforlag 1985.

I oktober 1983 afholdt Center for kvindestudier i Odense en stor konference for kvindeforskere fra de nordiske lande. Bidrag og oplæg herfra er nu redigeret sammen af Mette Bryld og Nina Lykke i en 450 siders udgivelse med titlen *Kvindespor i videnskaben*. Ligesom konferencen i sit sigte var tværvideenskabelig, samler bogen også artikler om forskellige emner som psykologi, æstetik, pædagogik og samfundsvidenskab, og en del af forfatterne forholder sig direkte til konferencens arbejdstitel »kvindevidenskab«, d.v.s. med forsøg på at opgøre kvindeforskningens status i dag.

Det er ganske tankevækkende at sammenholde denne bog med dens 10 år ældre murstenspendant, *Kvindesituation og kvindebevægelse under kapitalismen* fra 1974, som havde samme karakter af opsamling og frontmarkering af et dengang endnu nyere kvindeforskningsfelt. Gejsten i den nye udgivelse er ikke ringere, men den videnskabelige selvdefinition har derimod rykket sig på en del punkter. Dengang drejede det sig om at løfte erkendelserne fra en endnu aktivistisk kvindebevægelse ind i et videnskabeligt felt og ved hjælp af kapitallogik og ideologikritik at integrere dem i den marxistiske samfundsanalyse. Nu drejer det sig tilsyneladende om, i en nærmest modgående bevægelse, at afmontere disse forståelsessæt, for så vidt de bedømmes som udvendige, objektivistiske, patriarkatsfeticherede, og via andre metoder om at søge kernen, ikke i kvindesituationen, men i kvindeligheden. Jfr. også forsideillustrationerne: den gamle 70'er-bog er ironisk illustreret med den kapitalistiske ideologiske falske kvindebillede, kvinden som salgsvare og kønsobjekt. På den nye bog er vi gået under den falske overflade til et 7000 år gammelt stenrelief, der forestiller slangeduinden i en matriarkalsk skabelsesmyte.

»Opbrud i videnskaben« hedder det afsnit, der forsøger at karakterisere kvindeforskningen som teori, metode og projekt. Alle bidragene udtrykker en entusiasme over det banebrydende i kvindeforskningen, en entusiasme som udmøntes i forskellige termer, fra den politiske parole om at »kvindeforskning er forskning af, om og for kvinder«, over antagelsen om at kvindeforskningen indebærer »et nyt videnskabeligt paradigme«, til de mere profetiske sammenligninger mellem kvindeforskningens og renaissancens verdensrevolutionerende begivenheder.

De gennemgående diskussionspunkter drejer sig om, hvorvidt kvindeforskningen er eller kan blive en selvstændig videnskab med egen teori og metode, eller om den snarere og bedre arbejder på tværs af og i forhold til de eksisterende fagområder, med udvikling af nye aspekter og synsvinkler inden for disse. Nogle markante svar peger på håbet om og troen på at kunne fundere en ny kvindevidenskab. Således insisterer Nina Lykke i sin indledningsartikel kraftigt på forskningens videnskabsteoretiske enhedsperspektiv, som hun ser som forudsætning for, at der kan udvikles fælles metoder. Og Lise Busk-Jensen taler i artiklen »Kvindeforskningen i vadestedet« snarere ud fra en kritisk påvisning af kvindeforskningens metodepluralisme, om behovet for at skabe konsensus og fællesdefinitioner, som kan føre frem til grundlaget for en kvindevidenskab.

Ud over at give den fyldigste gennemgang af kvindeforskningens positioner, er LBJs artikel også bogens mest gennemargumenterede

fremstilling af, hvad en kvindevidenskab kan være. Den prægnans og præcision, hun udtaler sig med, kalder, hvis den ikke overbeviser, på modargumenterne, og tydeliggør således dette skillepunkt i kvindeforskningen, hvorom der fortsat er heftig diskussion både i de hjemlige og i de udenlandske kredse. I mange andre af bogens bidrag er fællesholdningerne efter min mening lovlig kompakt og rosenrødt fremstillet, ligesom en kritisk vurdering af de kvindeholdninger- og praksisser, der fremanalyseres af litteratur og hverdagsliv, er meget tilbageholdt. Det er derfor befriende, at LBJ på trods af sin egen konsensuslinje ikke dækker uenighederne til. Tværtimod, hun diagnosticerer og kritiserer dem for at overbevise om deres unyttighed. Om man så bliver overbevist må afhænge af den enkelte kvindeforskers standpunkt.

For mit eget vedkommende opfatter jeg mange af de uenigheder, der findes i kvindeforskningen som nyttige, og diskussionen af dem ikke som én, der nødvendigvis skal føre til det rigtige facit, men som én, der kan sætte vigtige overvejelser i gang. Såvidt jeg forstår LBJ, mener hun at »grøden«, metodepluralismen i kvindeforskningen er en blindgyde, fordi synspunkterne viser i alle retninger, og erkendelserne derfor ikke kommer ud af stedet. Set som uforbundne størrelser bliver en meningsmangfoldighed vel heller ikke andet end støj og kaos, men forsåvidt man forudsætter, at de forskellige opfattelser konfronterer sig i en dialog med hinanden, at den metodiske diskussion fører til tydeliggørelse af begreber og af synspunkters forenelighed eller uforenelighed, så er der efter min mening ikke tale om stagnation, men tværtimod om et stimulerende og udogmatisk forskningsmiljø. Jeg tror, at det er disse forskellige fordringer til forskningsprocessen, der træder frem igen i flere af de teoretiske uenigheder. F.eks. generer det LBJ, når englænderen Michele Barrett i *Women's Oppression Today* i sin analyse af kvindesituationen opløser kønsbegrebet i stadig flere delkomponenter (husholdning, ideologi, seksualpraksis, forplantning, arbejdsmarked etc.), uden at hun »formår« at samle et nyt begreb om kvindeligheden i sin konklusion. – Set fra en anden synsvinkel kunne det være en analytisk pointe, at kønnet eller kvindeligheden ikke lader sig fastsætte som begreb eller facit, men netop først er noget i forhold til noget andet, og derfor ej heller én ting eller ét begreb. At kønnet snarere er en tom forskelsstruktur end et identitetsindhold.

Den samme diskussion dukker for mig at se op i det afsnit, hvor LBJ udkaster sine 4 teser, som hun kalder byggesten til en kvindevidenskab. En af disse (nr. 3) hedder: »Kvinder har deres egen historie, og den er et vigtigt led i den almindelige historie«. De fleste

kvindeforskere er vist enige om, at historieskrivningen er ufuldstændig, virkelighedsforvridende og kvindeundertrykkende, for så vidt som den kun beskriver magtens og offentlighedens historie, d.v.s. det som er mændenes liv og synsvinkel. Historien om kvinderne er ikke kommet med. – Men hvad vil det sige, at kvinderne har en »egen« historie? Ifølge LBJ er der her tale om, at de kvindelige livsområder tegner en egen side- og subhistorie til den almindelige (mandlige) historie, og at denne har *sin egen indre kontinuitet*: »Den består af en række delområder med egne traditioner og en egen indre dynamik, som overføres gennem kvindesamværet: moderskabets, graviditetens og barneplejens historie; kvindearbejdets, husholdningsarbejdets og det familiære samværs historie. Disse områder (og flere) omformes under det ydre pres fra 'den anden historie', men de reduceres aldrig til rene funktioner af den momentane økonomisk/politiske struktur«. Kvindetraditionerne ses her som et forløb med en indre identitet, som kan påvirkes udefra, netop fordi det er noget i sig selv. – Set fra mit synspunkt har kvinder ikke i denne forstand deres »egen« historie, men kvindernes *liv* er en ikke-belyst del af en større historie, lige som f.eks. mænds liv er det, børns liv, eller hverdagslivet. Denne historieskrivningens blindhed og bornerthed har netop mentalitetshistorikerne, som LBJ også nævner, gjort et arbejde for at påvise og forbedre. Set på denne måde er kvindelivet ikke et samlet forløb over generationer, – moderskabet, amningen eller husholdningen er forbundet med højst forskellige praktiske og følelsesmæssige indsatser, og med forskellig værdi og betydning, alt efter det kulturelle mønster, de indgår i. Dermed siges ikke, at kvindelivet blot er en funktion af samfundsstrukturen, men at det på et givet sted og tidspunkt leves i samspil med en flerhed af sociale, ideologiske og kulturelle processer, som forandrer sig i forskellig takt, og som betyder, at kvindelivet til tider bliver synligt i en selvstændig kultur, til tider atter opløser sig og indgår som formende moment i andre af dagliglivets fænomener. – Forsøget på at gengive kvinderne deres »egen« historie kan ubetvivleligt føre til værdifulde opdagelser af oversete sammenhænge, og sikkert også virke befordrende for »udviklingen af et kvindeligt autoritativt subjekt i og for historien«. Men jeg tror samtidig, at indsigt i kvindernes erfaringer og i deres måder at erfare på bedst befordres i den komplekse kulturanalyse, hvor vigtige sigtelinjer indstilles på de bevægelser, som udkrystalliseres i forholdene *mellem* mænd og kvinder, og i sammenhængen *mellem* kønsforholdet og kulturen. Sådan noget hedder givetvis ikke kvindevidenskab, det hedder i min forståelse lige så gerne mentalitetshistorie som kvindeforskning.

Mens teoriafsnittet virker stimulerende som udfordring til at tænke

sig om og formulere sine egne forskningsperspektiver, er analyseafsnittene meget mere blandede, og det er muligt, alt efter viden og interesse, at finde ny information, synsvinkler og inspiration. For mit eget vedkommende har jeg fået mest stof til eftertanke ved at læse tre artikler under rubrikken »Krop, køn, identitet«, nemlig Anne Scott Sørensens og Kirsten Drottners artikler om piger i puberteten, og Charlotte Blochs interview-undersøgelse af kvinders reaktion på at opgive moderfunktionen, når børnene rejser hjemmefra. – Jeg skal dog på denne plads begrænse mig til et par bemærkninger om de artikler, som handler om mit eget fagområde, det litterære.

Mette Bryld og Nina Lykke har en meget interessant artikel om fortælle teori og kvindeæstetik, hvis hovedsigte er et opgør med tekstvidenskabens gængse analysemodeller. De viser, hvordan de narratologiske modeller, som V. Propp og A. J. Greimas har konstrueret på grundlag af folkeeventyrgenren, kan anvendes adækvat på de typiske mandeventyr, men derimod kommer til kort over for indholdet i eventyr med kvindelig hovedperson, som f.eks. Snehvide og Tornerose. Gennem skarpsindig dekonstruktion af aktantmodellen viser de, hvordan dennes subjekt-objektktermer, projekt- og kommunikationsbegreber videregiver en bestemt mandlig verdensopfattelse. Derefter går de videre til en perspektivrig rekonstruktion af modellen, så den kan gribe et fortælleforløb med en anden type projekt end det mandlige. Men lige så indlysende Greimas-kritikken er, lige så problematisk forekommer mig den tekstanalyse, den nye model fører frem til. Jeg vil her holde mig til eventyranalyserne. For det første mener jeg, at det er diskutabelt at rekonstruere en feministisk-narratologisk tekstmodel på grundlag af Tornerose og Snehvide, hvor essensen i ombygningen er en omvendning af subjektets aktive projekt til et passivt projekt. Torneroses og Snehvides projekter er ikke 'at få prinsessen', men 'at blive begæret' og blive givet til prinsen. Hermed hævdes samtidig et udsagn om kvindelighedens passive struktur, som ikke er mindre ideologisk end Greimas' patriarkalske tekstmodel, hverken med hensyn til kvindeligheden eller passiviteten. Hvad med de mange eventyr, hvor det vigtigste ved pigernes projekter ikke er deres passive karakter, f.eks. Frøkongen, Bror og søster, Rødhætte, Gåsepigen, Mor Hulda o.m.a.? Og hvad med det forhold, at eventyr som Tornerose og Snehvide er filtreret gennem en borgerlig kultur og kønsopfattelse i nedskrivningsprocessen?

I analysen af Den smukke Vasilissa analyserer MB og NL et eventyr om en pige, hvis projekt hverken kan beskrives som aktivt eller passivt. Konklusionen om, at det ikke er pigen, der er agens, men et overordnet mytisk princip om naturens cyklus er interessant, men –

og her er jeg fremme ved min anden indvending – måden, denne konklusion nås på, er forbløffende: et matriarkalsk-mytologisk inventar lægges brat ned over eventyrteksten, som tolker dens forskellige elementer på plads i mytens måne- og gudindekategorier. Det er svært at genkende eventyret i denne tolkning, og det er svært at forstå, hvorfor den skarpt ideologikritiske gennemgang af Greimas her er afløst af en uigennemskuelig ideologiproducerende teksttolkning.

Også Fran Hopenwasser og Ingerlise Paulsen tager i deres analyser af nutidig kvindelitteratur (Atwood, Carter, LeGuin o.fl.) myten ind som tolkningsredskab, idet de dog åbent diskuterer mytens værdi som en feministisk forståelsesmodel. I hvert fald er det rigtigt, som F.H. og I.P. konstaterer, at de mytiske figurer beskæftiger den kvindelitteratur, som skrives i dag, ligesom der jo findes en ny stærk interesse for myte- og arketypeforskning blandt kvindeforskerne. Identifikation af kvindeligheden med det ubevidste og de kosmiske kræfter forsvares og forklares i denne artikel som en dimension af den radikale kulturkritik, der i disse år rejses mod de vestlige samfund fra kvindebevægelsens side.

Også Christa Wolf, som behandles i en artikel af Annelise Ballegaard Petersen, har fat i det mytiske stof. Cassandra fra romanen af samme navn er ganske vist ikke modergudinde, men en præstinde og seerske, der bliver fanget ind i mændenes politiske magtspil på grund af sin kærlighed til faderen, den trojanske konge. ABP viser i en godt pointeret læsning af Christa Wolfs poetik-forelæsninger, hvordan forfatteren med Cassandra-figuren formulerer et bestemt æstetisk-politisk problem, som på én gang indeholder en kvindeproblematik og viser ud over den. Kvinden og seersken Cassandra underlægges magttænkningen i det krigsførende Troja, på lignende måde som kunstnerens vision står i et vanskeligt spændingsforhold til sproget og formen. Wolfs udsagn er ikke en forherligelse af en kvindelig irrationalisme og mystik som et mere autentisk modstykke til det mandlige intellekt, det er tværtimod Wolfs hensigt med Cassandra-figuren at føre den »ud af myten og ind i de (tænkte) sociale og historiske koordinater«, skriver ABP. Hvilket betyder noget i retning af at integrere det 'anderledes', det 'upågtede', som kvinder ud fra deres historiske rolle kan 'se', i en kulturforandring. »Det drejer sig om det menneskelige (= das Humanum), citerer ABP fra Wolf.

Der tales hyppigt i bogens første afsnit om det paradigme-skifte, som kvindeforskningen skulle indvarsle i humanvidenskaben eller videnskaben i det hele taget. Og det er, som det indledningsvis er bemærket, og som det også fremgår af de litterære artikler, ikke til at

tage fejl af, at synsvinkler og forklaringsrammer her er nogle andre end for blot 10 år siden. Bestræbelserne på at objektivere erkendelserne i formallogiske eller økonomiske systemer er afløst af disse systemers dekonstruktion og af eksperimenterende søgen efter alt det, som ikke umiddelbart lader sig bringe på videnskabeligt begreb.

Spørgsmålet er, om denne søgen, som karakteriserer i hvert fald den kvindeforskning, der er samlet i dette bind, ikke er en del af en meget bredere tendens, som viser sig i alle grene af forskning og tænkning i dag, og som har at gøre med et nødvendigt sammenbrud i en forældet naturvidenskabelig objektivitetsforestilling. Det er ikke tilfældigt, at kvindeforskningen med særlig stor energi, fantasi og optimisme deltager i disse opgør, sådan som det også taler overbevisende ud af denne udgivelse. Men kvindeforskningen står ikke alene, den har også mulighed for at udveksle svar og spørgsmål med de miljøer udenfor, der faktisk trækker i samme retning.

Bogen her giver et glimrende udspil til at tage bestik af denne retning, til mellem kvindeforskere og ikke-kvindeforskere at drøfte, ikke blot hvad det er, der skal gøres op med, men også hvor dette opgør, når det gøres, synes at føre hen.